

ÉGTÁJ

BRINDZA KÁROLY

ÉS NEM DURROGTAK PEZSGŐPALACKOK...

A szegény ember gyerekének születését akkor sem jelezték durrogó pezsgőpalackok — nem tartottak nagy keresztelőt, napokig tartó lakomát. A szegény ember örült, hogy az asszony szerencsésen megszülte a gyereket, s hogy mindketten épek és egészségesek. Ha pedig a megszaporodott család számára biztosítani tudta a mindennapi kenyeret úgy, hogy munkavállalás végett nem kellett nyakába vennie a világot, akkor a boldogság teljes volt.

Sinkovics Erzsébet topolyai tojásszedő asszony második fiúgyermekének, Józsefnek születése idején — 1915. január tizenötödikén — a kis-családnak még ez a boldogság sem jutott osztályrészül. Sinkovics Péter, az apa ugyanis — Ferenc József öfelseje osztrák császár és apostoli magyar király jóvoltából — valahol a Drina vadregényes kanyonjában, sziklába vájt, barátságatlan fedezékben didergett bakatársaival... Már fél éve folyt ezen a fronton az öldöklő háború, de a monarchia seregei nem voltak képesek megtörni az elkeseredetten védekező szerb csapatok ellenállását. A nagy túlerő nem »ette meg egy frustukra Szerbiát«, ahogy azt a hadüzenet után a háborús propaganda a dél felé indított hosszú katonavonatok utasaival és a közvéleménnyel el akarta hitetni.

A katonák nem jöhettek haza.

Az elszabadult gonosz szellemet ekkor még senki sem fékezhetette meg.

Józsit csak egyetlenegyszer látta az édesapja. A következő év nyarán, amikor már egy másik hadszínterről, az olasz frontról a harmadikra, Galíciába vezényelték át harcokban megritkult egységét... Egy napon át volt boldog a négytagú család. A gyerekek észre sem vették, hogy a katona apa elment. Akkor sem voltak ébren, amikor jött — most is alszanak még... Soha vissza nem térő, röpke álom maradt számukra apjuk látogatása. Talán nem is igaz, hogy itt járt közöttük. Mert, ha itt volt, akkor miért ment el, s mi tartja vissza attól, hogy visszatérjen?

Felesége pedig, szíve alatt a harmadik gyerekkel, itt maradt, egyedül. Harmad-, majd negyedmagával egye egyedül... Férje sohasem jött vissza. Galíciában esett el, egy kisebb ütközetben. Sinkovics Péter példája bizonyítja, elesni egyetlen eltévedt golyótól is lehet... Két testvéröccse is abban a hadosztályban szolgált, ők temették el. Sírját megjelölték, majd egyszer eljönnek érte, gondolták. De erre sohasem került sor. A nagy háborúnak vége lett. A borzalmas világégésben millió és millió ember halt meg, még több nyomorék maradt egy egész életre. Országok hullottak darabokra, új határok keletkeztek, így hát, ha a családnak lett is

volna pénze, akkor is hiába mentek volna az ágyúlövedékektől többször felszántott egykori csatatérre megkeresni halottjuk sírját. Mert ha el is jutnak, ha meg is találják a sírt, két-három országhatáron át akkor sem szállíthaták volna haza az egyszerű honvédbaka csontjait.

Az özvegyen maradt fiatalasszonynak más gondjai voltak. Gondoskodnia kellett az időközben ismét megszaporodott család eltartásáról. Egyedül, apa nélkül, Péter, József és Dezső csak az anyjuk elbeszéléséből és egy kopott katonafényképről ismerte apját.

A kenyérkeresés, a létfenntartás keserves évei következtek ezután Sinkovics Erzsébet számára. De a közép-bácskai kisváros lakosai, a szomszédok és ismerősök, mindenki elismeréssel beszélt arról, milyen szépen járattak, neveli gyerekeit az özvegy. A férjétől örökölt, keserves tojásszedő foglalkozást a felvásárlók növekvő kapzsísága miatt abbahagyta. Egy aszszonytársától megtanult pingálni. Ez jobban jövedelmezett. Nappal festeni járt, este meg hajnalban libát töm, hogy biztosítsa az anyagi alapot a gyerekek élelmezéséhez, ruházásához, iskoláztatásához.

Az iskola! Nagy szó volt az abban az időben nálunk, ha valaki polgári iskolába járathatta gyerekeit. A Sinkovics gyerekeket, évfolyamaink szerint, egymás után iratta be édesanyjuk a szomszédos utcában levő szép nagy iskolába. Igaz, a polgári négy osztályát csak Dezső, a legfiatalabb végezte el, de abban a korban, ha valaki kijárta a polgári iskola vagy a gimnázium két-három osztályát, már azt mondták róla:

— Valamit tanult, nem buta gyerek!

Először Péter hagyta abba az iskolát, s tizenhárom éves fejjel tanonc lett Csernek Sándor asztalosmesternél. Ez a kisiparos azok közé a ritka munkaadók közé tartozott, aki maga is szocialista eszméket vallott. Tagja volt a Jugoszláv Kommunista Pártnak.

Péter munkába állása fordulópontot jelentett az egész család életében.

Az asztalosműhelyben mesterétől és a nála dolgozó Patonai Gyula párttagtól ugyanis olyan dolgokról hallott, az élet olyan problémáiról beszélték előtte, melyek akaratlanul is felkeltették érdeklődését a társadalmi kérdések iránt. Tudta azelőtt is, hogy a munkásembert kihasználják. A sarki bandázóktól sokszor hallotta, hogy az adott körülmények között a munka inkább »puposít«, mint »nemesít«, hogy vannak gazdagok és szegények, s hogy az előbbieket valamilyen velük született göggel néznek az utóbbiakra. De amit itt munka közben, olykor a nagy eresztőgyalu fáradtság taszigatását kipihenő röpke szünetben, vagy reggelizés idején, amikor a segítők a kibontott sovány tarisznya fölé hajolva, arról beszéltek, hogy »lesz az még egyszer úgy is, hogy a szegény ember lesz az úr«, nem lesz senki a más kezé-lába, nem zsákmányolják ki a munkást, hogy az emberek munkáját a gépek fogják megkönnyíteni, kevesebb időt kell dolgozniuk. Olvasnak, színházba járnak, utaznak, hogy világot lássanak, megismerjék más népek életét, munkáját... számára mindez nagyon komolyan és izgatóan hangzott. Olyan célok ezek, melyek felgyújtották fantáziáját, s hamarosan lelkes harcossá tették. Különösen felfigyelt a »kizsákmányolás« szóra. Tetszett neki ez az elvont kifejezés, melynek jelentését Patonai Gyula igyekezett megmagyarázni:

— A kizsákmányolás az, amikor a te munkád gyümölcsét más élvezi.

— Szóval a mester engem kizsákmányol? — rezonált Péter.

— Kétségtelenül, habár ő valahogy más, mint a többi mester. Ő nem a házimunkát végezteti veled, hanem a szakmában dolgoztat. Hidd el nekem, ez nem mindegy. Persze az volna az igazságos, ha fizetést is kapnál...

Odahaza, ha meg kellett csinálnia valamit, s éppen nem volt kedve hozzá, játékos macacssággal gyakran kivágta: »Nem hagyom magam kizsákmányolni!« — s aztán szokása szerint nagyot nevetett hozzá. A legfontosabb dolog azonban az volt, hogy a Magyarországról idekerült Patonai fivérek és Molnár (Virág) Feri, az Ifjúkommunista Szövetség szerény, de állhatatos tagja, a forradalmi tevékenysége miatt később emigrációba

kényszerülő Gombos János borbélymester, a helyi pártvezetőség tagja, ellátták olvasnivalóval. Olvasott a füstös petróleumlámpa fényénél, vagy gyertyavilágnál, de útközben is, amint munkahelyére, vagy az ipariskolába igyekezett, meg amikor a mesterné vizért küldte az ártezi kútra, mindig. Mivel a fiatalabbak rendszerint azt szeretik csinálni, amit az öregebbek, Péternek ezt a »szokását« később a nálánál két évvel fiatalabb Józsi és persze a további két évvel fiatalabb Dezső is magáévá tette. Eleinte nem sokat értettek a könyvekből, de mivel Péter a műhelyben majd később, fiatal segéd korában az ifjúkommunista aktívában sokat hallott, tanult, vitatkozott az elolvasott művek tartalmáról, »rajótt« s lassan, fokozatosan öccseit is megtanította. »hogyan« kell olvasni. Eleinte csak »könnyebb« társadalmi regényeket olvastak, mint amilyen a *Kutató Sámuel*, *Germinal*, *Ég a Tisza*, *Petróleum*. Ezeket a könyveket egymás kezéből kapkodták ki odahaza. Emiatt sokat veszekedtek, mert mindegyik magának akarta az elsőbbséget. Később azonban kitapasztalták, hogy lehet hangosan is olvasni, bár abban sem tudtak mindig megegyezni, hogy ki vegye kezébe a könyvet. Józsi szép szabatosan olvasott, kissé, alig észrevehetően, pöszén ejtette ki a szavakat, de igen értelmesen. Ezért általában ő volt a felolvasó. Később társadalmi kérdésekkel foglalkozó újságok és folyóiratok, elméleti munkákat kaptak. Ezeket még kevésbé értették. Szerencsére Péter mesterétől és a segéd társaitól értékes magyarázatokat hallott. Az ifjúkommunista aktívában pedig Gombos János mindig azt mondta nekik, hogy amit hallanak, azt adják tovább. »Legyetek agitátorai az eszmének« — kötötte a lelkükre, s a fiatalok szinte fogadalomszerűen követték idősebb elvtársuk útmutatásait.

Péter keresve sem kereshetett volna alkalmasabb médiumot fejtegetései számára, mint amilyen a tizenhárom-tizennégy éves Józsi és tizenkét éves Dezső volt. Rajtuk próbálta ki frissen szerzett ideológiai ismereteit, »előadói« képességét. Elképzelhető, hogy milyen »mélyenszántó« ideológiai vitákat rögtönzött odahaza ez a házi tanulócsoport.

A szocialista eszmék a ragadós példa szerint behatoltak a Sinkovics családba, s azok ettől az időponttól kezdve mozgatói és irányítói lesznek további elhatározásainak, cselekedeteinek.

A három fiú életében ekkor még más hatások is érvényesültek. Például a polgári iskola, melynek ugyan Józsi és Péter csak a második osztályát végezték el, míg a harmadikból mindketten kimaradtak, mert anyagilag nem bírta el a család, hogy mind a három gyerek iskolába járjon. Ez az iskola bizonyos alapismereteket adott, s ami a legfontosabb: megtanultak tanulni. Szerették a könyvet, csak az irányt kellett valakinek megadnia, az olvasnivalót kellett jól kiválasztani, olyan módon magyarázni, hogy az tudatosan szocialistává formálja világnézetüket, alakítsa egyéniségüket. Csernek mesternél Péter megkapta ezt az indítást.

Igen fontos tényező volt a három fivér kora ifjúságában a cserkészegyesület is. Az elvont hazafiság fejlesztésén kívül programjában sok jó tanács szerepelt. Így például a humanizmus ápolása, a fegyelem, rend, bajtársi szellem, a természet szeretete. A három fivér közül minden biztonnyal Józsi volt az, akire mindez, pozitív értelemben, a legmélyebb hatást tette.

Anyja szobájában ma is ott lóg a falon egy mosolygó fiút ábrázoló fénykép. Milyen büszkén néz fekete szemével a nagyszelű cserkészkalap alól! Mongolos arca csupa derű, szelídség. Ilyen volt felnőttkorában is. Ilyennek ismertük, ilyen maradt emlékezetünkben, így néz le ránk minden fényképről.

Igen figyelemre méltó, hogy az édesanyja semmilyen akadályt nem gördített fiai tevékenysége elé. Sem cserkészegyesületi tagságukban, sem a szocialista tartalmú könyvek olvasásában nem igyekezett gátolni őket. Ő, aki annyira féltette gyermekeit minden káros befolyástól, úgy vélte, hogy az, amit a három gyerek együtt, **összetartva tesz**, csak jó lehet. Bizonyára imponált is neki az, hogy a **gyerekek olyan »okosan vitatkoznak«**, s amellet, hogy az utcán meg a kedvelt **gyepsoron »rosszalkodnak«**,

lám, könyveket olvasnak. Ösztönszerűen érezte, hogy a szocialista eszmék nem árthatnak nekik. Ő is munkás volt, mindig a más keze-lába. Ment, ahova dolgozni hívták. Így hát, amikor a fiai a munkásfölszabadulásról beszéltek, érezte, hogy az mindannyiuk számára kívánatos, jó dolog, »csak baj ne legyen belőle« — gondolta. A gyerekek nem emlékeznek, hogy ezt valaha is kimondta volna. Pedig anyai szíve, ösztöne minden bizonnal megérezte, meg kellett éreznie a veszélyt, mely később gyermekeit oly gyakran fenyegette. Dehogy is szólt volna közbe, miért is akadályozta volna meg tevékenységüket, hisz bizonyos volt benne, hogy fiai tudják, mit tesznek. Meg aztán kinek árthatnak ezek a gyerekek, hisz mindenkinek jót akarnak. Az ő szemében a fiai a legokosabb, legjobb és legbecsületesebb gyerekek voltak a világon. Kötelességének tartotta, hogy kitartson mellettük, segítse őket munkájukban, védje őket, hogy velük szenvedjen, ha a sors úgy hozza.

Nem tudom hány éves lehetett Józsi, amikor Makszim Gorkij *Anyá* című regényét elolvasta, kitől kapta, de kélőbb, valahol a harmincas évek második felében, amikor egy alkalommal magához hívott és átnyújtott egy piros táblás könyvecskét, ezekkel a szavakkal kísérte:

— Életed legjobb mozgalmi könyvét kapod most! Olvasd el figyelmesen!

Miután elolvastam és visszadtam neki, kikérdezett, hogy tetszett, mit értettem meg belőle. Bevallottam hogy ilyen könyv még nem volt a kezemben. Ennyire világosan egyetlen társadalmi regény sem mutatott rá a tenivalókra. »Úgy érzem — vette át a szót, miközben mély tűző mongolos szemé égni kezdett — nekünk: nekem, neked és a többi hasonló gondolkodású fiatalnak kell felvennünk a zászlót, melyet az erőszak Pável kezéből ott kiragadt«! — ezután még néhányszor elolvastam az *Anyát*, s a későbbi események során, ideálok után kutatva mindig az volt az érzésem, hogy valóban az ő kezébe illelenék legjobban a páveli vörös lobogó. Még később, évek múlva is, amikor a ránk tört fasiszta erőszak idejében a szó szoros értelmében átéreztem kínjait, láttam vére hullását, amikor az anyja, mint egy felszentelt szomorú harci zászlót, városunkban körülhordozta mártír gyermeke véres ingét, úgy éreztem, hogy Józsi az igazi forradalmár megtestesítője, s ez az egyszerű, iskolázatlan asszony tulajdonképpen Pávelnek az anyja. Ő vette fel a fiai kezéből kihullt, sajátos vörös lobogót, még a hatóság embereit is elnémitotta anyai fájdalmának, egy osztály vágyává növekvő, elemi erejű kitöréseivel...

* * *

Józsi életében komoly változást jelentett az 1928. esztendő. Mivel a polgári iskola harmadik osztályát nem fejezhette be, anyja az akkori szokások szerint mesterségre kívánta adni második fiát is. De ez nem volt könnyű, mert ezekben az években egyre növekedtek a megélhetés gondjai. A gazdasági válság, mely végigsöpört az egész világon, az országban is éreztette hatását. Nőtt a munkanélküliség, csökkentek a bérek, nehezebbé vált a megélhetés. Mindez erőteljes lökést adott a tömegek forradalmasodásának. Topolya utcáin ezekben az években egymást érték az éhségtüntetések. A nincstelen agrárproletárok — a helyi pártszervezet ösztönzésére és irányításával — földet, kenyeret és munkát követelve vonultak fel a főutcán, és a községházát fenyegették. A csendőrség több esetben durván beavatkozott, egyeseket letartóztatott, másokat zaklatott. A szakszervezeti otthont lezárták, a megfélemlítés minden eszközét igénybe vették a pusztá létének fenntartásáért küzdő szegény nép ellen. A belgrádi és szabadkai munkássajtó első oldalain számol be a topolyai eseményekről, a hatósági szervek brutális fellépéséről, a munkásjogok harcosságainak üldözéséről. A község politikai élete feszültséggel volt telítve.

A nagyszerb burzsoázia gazdasági, társadalmi és nemzetiségi politikája országos viszonylatban is a csőd szélére jutott. A diktatúra előrevetette árnyékát.

Józsának persze mindehhez nem sok köze volt. Gyermekek lévén, nem vett részt a megmozdulásokban, de bátyja, Péter révén megismerkedett az események lényegével, hisz az ebben az időben már aktív szerepet játszik az ifjúkommunista mozgalomban. Korán felkelti az ő érdeklődését is a munkásmozgalom iránt. Így történt, hogy Józsának, amikor végre felvették tanoncnak, amikor rendszeresen dolgozni kezdett, már volt bizonyos fogalma arról, miért küzdenek a munkások, hogy a munkaadók és a munkások érdekei végzetesen keresztezik egymást. De ő ekkor még nem gondolt erre. Örült, hogy végre munkába állhatott. A Cservik és Mihalek nyomdában dolgozott. Végre közel került a gépekhez, melyekhez apró gyermekkorra óta vonzódott. Csépléskor, amikor a nyári iskolaszünetben Vadócz Károly tanyáján kanászkodott, el-elnézte a kazán, a cséplőgép, a dob és az égbenyülő elevátor összehangolt munkáját, a verejtékben fürdő tetőket, dobos lányokat és kazalozókat. A gép harmonikus zúgása a legizgalmasabb zene volt számára. Úgy kellett a gazdának elhúznia a masinától. Most végre gépek mellé került. A Cservik—Mihalek cég, a Topolyán akkor működő három nyomdavállalat egyike, a Hajnal-féle házban, a földművesszövetkezet mai otthonában volt, nem messze a lakásuktól. Józsi mindig pontosan érkezett munkába, meghallgatta a mesterek és segédmunkások utasításait, szorgalmasan dolgozott. Szerette volna minél jobban elsajátítani a szakma minden fortélyát. El volt ragadtatva a gépek munkájától, a nyomdatechnikától. Ha kitanulhatja mesterségét, bizonyára kiváló nyomdász, ez elit szakma munkása lett volna belőle. De nem így történt. Egy bérmozgalom következtében neki is el kellett hagynia munkahelyét, ahol már egy esztendeje szorgalmasan tanult, dolgozott.

A szakmában szeretett volna maradni. Wilhelm Miksa múlt század végén alapított nyomdájában próbálta folytatni a tanulást. A vállalkozó szellemű tulajdonos felvette, de nem szerződött le, mert egy céhbeli megegyezés folytán csak korlátozott számú tanoncot tarthatott. Alig egy hónap után ezt a munkahelyet is el kellett hagynia.

Az időközben bevezetett monarchofasiszta diktatúra idejében még nehezebbé vált az elhelyezkedés. Nem kellett a segéd, nem volt nagy szükség a tanoncra sem. Nagy úr lett a pénz, kevesebb a kenyér, kisebb a szalonna...

Józsi joggal tartott attól, hogy — akárcsak az elmúlt évek iskolai szünetében — ismét kanászsgát kell vállalnia. A mezőgazdaságban is olyan volt a helyzet, hogy sok felnőtt földmunkás is szívesen elállt volna kanásznak, csakhogy kenyérhez jusson. Józsi már egy évvel ezelőtt sem akart kanász lenni, még kevésbé most, amikor belekóstolt a szervezett ipari munkába. Anyjával ezt már végérvényesen tisztázta. Mivel valamit csinálnia kellett, a még mindig tanoncoskodó Péter bátyjával együtt este és hajnalban segített libát tömni az anyjának. Álmosító, unalmas munka, mellyel sokkal inkább a kereskedők, mint a maguk jövedelmét növelték...

Józsának ismét munkahelyet kellett keresni. Szerencsére volt a szomszédságban egy szabómester, Bacsa József, aki már régebben is hívta, csalogatta a szelíd, jóra való fiút. Amikor megtudta, hogy nyomdászságának végképp befellegzett, ismét szólt az anyjának, adná hozzá a gyereket:

— Rendes iparosembert nevelek belőle. Nyugodtan rám bízhatjátok.

Így lett Józsi tizennégy éves korában végül is szabóinas, majd három év múlva segéd. A gépek iránti rajongásának kielésére itt csak egy kopott Singer varrógép nyújtott lehetőséget. Ő azonban nem panaszkodott, mert minden igyekezete arra irányult, hogy a család jól ismert szívósságával minél tökéletesebben elsajátítsa a szakmát, melyet a nehéz elhelyezkedési lehetőségek között a szomszéd szabómester jóvoltából biztosíthatott magának.

Három év múlva Bacsa József, a város egyik legtekintélyesebb szabómestere elégedetten, azzal a tudattal bocsátotta útjára tanoncját, hogy az bárhol megállhatja helyét. Nem kell szégyenkeznie miatta.

Józsi, bár tudta, hogy mestere az ő szorgalma révén ingyenes munkához jutott, nem volt hálátlan. Nem tett soha szemrehányást neki, hisz tapasztalatból tudta, hogy az másutt is így van. A tanonctartás, a tanulók három-, sőt négyéves ingyenes munkája ugyanis bőségesen kárpótolta az iparosokat az inasokkal való foglalkozásban elveszített időért. Az okos és lelkiismeretes mester arra törekedett, hogy tanoncát minél hamarabb beavassa a szakma titkaiba, hisz így jobban hasznosíthatja munkaerejét. A fiú érdeke is ez volt. Józsi ebben az időben már jól tudta, hogy az ipari tanulók helyzetének javítása, díjazása, kizárólag a szakmában való foglalkoztatása, munkaidejében a segédekével való összeegyeztetése a kapitalista termelési viszonyok között megoldhatatlan. Az érvényben levő erkölcsi normák ugyanis nemcsak megengedhetőnek, hanem természetesnek is tartották a tanoncok kihasználását. A legtöbb helyen a 10—12 órás munkaidő lejártával még a ház körüli munkában is foglalkoztatták őket. Ebben az időben Topolyán — a kereskedőket kivéve — semmilyen szakmában nem kaptak a tanoncok fizetést. Sőt, akadtak mesterek, akik a szülőkkel fizetettek, amiért gyerekeiket tanították. A munkásmozgalom célkitűzései természetesen felölelték az ipari tanulók helyzetének javítását is, de Józsi tanonckodása idején, a diktatúra éveiben szünetelt a munkások bérmozgalma, mivel a legális szervezeteket betiltották. Az illegálisan levő pártszervezetet pedig Topolyán a következő évek folyamán elszenvedett négy fájdalmas lebukás tette próbára. Józsi, mivel ebben az időben bátyja révén már ő is részt vett az ifjúkommunisták illegális munkájában, sokat olvasott, tanult, tudta, hogy a tanonckérdés igazságos megoldása csakis a munkásosztály felszabadulásával, a kizsákmányolás minden fajtájának megszüntetésével válik lehetővé. De hol volt ekkor még a munkásosztály a társadalmi igazságosság rendszerétől?

A helyi illegális kommunista mozgalom ebben az időben, tömegszervezet hiányában, főleg a politikai munkára összpontosította erejét, ami perze nem zárta ki azt, hogy a terror és lebukások ellenére ne álljon többször is a kedvezőtlen munkafeltételek miatt sztrájkra készülő földmunkások élére.

A korábbi időszakban, a szakszervezetek legális működése idején a kommunisták tevékenysége a munkások nevelése terén is figyelemre méltó volt. Rendszeresen tartottak munkásbálákat, műkedvelő előadásokat, sportrendezvényeket stb. Gazdag könyvtára is volt a szervezetnek, haladó szellemű könyvekkel, sajtótermékekkel. Volt hol találkozniuk, ahol szórakozás, elvtársi barátkozás közben kicserélték véleményüket az időszerű kérdésekről, megbeszélték a mozgalom előtt álló célkitűzések gyakorlati megoldásának módzatait. Ezeket a rendezvényeket a munkások nagy tömegei látogatták, jóvedelmét a mozgalom céljaira fordították. Az osztályösszetartás hatásos megnyilvánulásai voltak ezek. Eppen ezért a hatóságok és a felbérelt rendbontók sok esetben igyekeztek megzavarni az összejöveteleket. Verekedéseket igyekeztek kiprovokálni, hogy ürügyet szolgáltatssanak a hatóságok beavatkozására, a rendezvények betiltására. Ezt elkerülendő a párttagok és az ifjúkommunisták védőgárdát szerveztek, melynek soraiban Baravics Mihály, Egeresi Ferenc, Gombos Béla, Lőrík Antal, Molnár Ferenc, Rajcsán Pál, Sinkovics Péter, Vadócz József, Vadászi György és mások is részt vettek.* Péter bátyjával együtt, esetről esetre segített a védőgárdának a még gyerek Sinkovics József is. De ez a védőgárda (melynek tagjai változtak) nemcsak a legális rendezvényeket őrizte, hanem a párttagok és ifjúkommunisták titkos összejöveteleit is, nehogy a hatóság rajtuk üssön. Nagy szerepet játszottak a védőgárda tagjai az 1928-as nagy május elsejei tüntetésen, mely alkalommal a város külső negyedeiben gyülekező, majd a főutcára vonuló és ott egyesülő munkásság száma, a kortársak** szerint, több mint ezer főt tett ki. A tüntető felvonulás során akadtak, akik gúnyos megjegyzéseket tettek a menet részvevőire,

* Gombos Béla visszaemlékezései

** Gombos János önéletrajza

de a védőgárda tagjai elhallgattatták a provokátorokat. Osztályharcos jelzavaktól visszhangzott Topolya azon a napon. A csendőrség durva beavatkozása folytán kivonultak a Vadas (a mai kórház) elé, ahol beszédek hangzottak el. A tüntetés szervezői Lőrük István, Gombos János, Gombos Béla, Győri József, Csizovszki Mihály és a JKP szervezetének többi tagja, valamint az ifjúkommunisták voltak. Olyan felvonulás volt ez, melyhez hasonlólt 1897 óta a Benyácsek János és Kislinder János, a község első szocialistái által szervezett, országos visszhangot keltő tüntetés óta nem látott a város.

A munkásmozgalom a diktatúra előtti és bevezetése utáni időben igen erős volt Topolyán. Volt olyan időszak, amikor a város — az ipari központokat nem számítva — Vajdaság egyik legerősebb munkásmozgalmi góciát képezte. 1929. január 6-a után a pártszervezet két-három éven át zavartalanul dolgozhatott. Letartóztattak ugyan néhány kommunistát, de a bukás a jó konspiráció és a hatóság viszonylagos tájékozatlansága következtében nem okozott nagyobb veszteséget a pártnak. A szervezet illegális nyomdával rendelkezett, s esetről esetre röpcédulákat és plakátokat nyomtatott, amelyeket aztán a tagok, de főleg az ifjúkommunisták szórtak, vagy kiragasztottak a város különböző pontjain. Május elseje alkalmával többször megjelentek az illegális vörös zászlók is. Megjegyzendő, hogy a Topolyán nyomtatott plakátokat nemcsak itt, hanem a környéken, sőt Szabadkán és Kikindán is terjesztették. Az 1931-es burzsoá választások idején a rezsimhű pártok plakátjait a fiatalok leszaggatták, helyébe a JKP helyi szervezetének nyomtatott felhívásait ragasztották. Az 1925 és 1933 közötti időszak, a kibontakozásra módot nyújtó viszonylag hosszú idő, az akciók végrehajtásában tanúsított buzgalom tekintetében a szocialista munkásmozgalom helyi történetének igen eredményes éveit jelenti.

Józi közvetlenül a diktatúra előtti időben, amíg nem tiltották be a Független Szakszervezetek működését, műkedvelő előadásokat és munkásbálakat rendeztek, a népszerű munkásporokklub, a Radnički sok fiatal vonz maga köré, amikor bátyja az ifjúkommunista szervezet és a védőgárda igen tevékeny tagja, már tizennégy éves, olvasott, rendkívül fogékony, szakmát tanuló ifjú, aki maga is megjelenik a rendezvényeken. A következő években szinte a szeme láttára történnek az illegális mozgalom egymást követő bukásai. 1931 novemberében egy plakátragasztási akció következtében letartóztatják Kismiska Jánost. Társa Mogyorósi Kázmér-Kackó külföldre szökött. Ez az eset — érthető okokból — az akció szervezőjét, Gombos Jánost emigrációba kényszerítette. Mogyorósi Kázmérral* együtt Ausztriába, majd a Szovjetunióba került, ott később a sztálini csisztkák idején Szibériába száműzték, és csak a XX. kongresszus után, 1957-ben került haza. Külföldi tartózkodása idején egy ideig kapcsolatban marad a mozgalommal, elsősorban öccsével, Bélával, aki viszont Péter barátja és küzdőtársa a mozgalomban. Ilyenformán a külföldön tartózkodó kommunista vezető sorsának alakulása bizalmas, mozgalmi körökben napi téma marad.

Megdöbbenő, a mozgalom vezetésének további színvonalára komoly következményekkel járó csapás érte 1932 elején a helyi pártszervezetet Lőrük Istvánnak, a szervezet vezetőjének lebukásával. Az államvédelmi bíróság előtt minden felelősséget magára vállaló, a szervezet tagjait és vezetőit mentő magatartása szintén szájról szájra járt a kommunista érzelmű munkásság soraiban. Az illegális szervezet tagjai, így Péter is, ismerték a háromévi börtönre ítélt Lőrük István szerepét a mozgalom vezetésében, összejöveteleiken beszéltek magatartásáról, tehát ez is hatást gyakorolt rájuk.

A topolyai illegális pártszervezet következő, 1933. évi bukása volt az első olyan csapás, mely a családot közvetlenül érintette. Egy több helyi-

* Mogyorósi Kázmér a harmincas évek elején a Szovjetunióba kerül, s ott a nagy tisztogatás idején nyoma vész.

ségre kiterjedő május elsejei plakátragasztási, röpcédulaszórási és vöröszászó-kitűzési akció során ugyanis nagy lebukások történtek Bácska-szer-
te. Topolyán letartóztatták és hetedmagával bíróság elé állították Barna
Józsefet, aki Lőrük István bebörtönzése után a pártszervezet titkára lett.
Közöttük volt Sinkovics Péter is, aki cserkészhatátszákjában Péterrévéről
Topolyára szállította az illegális anyagot, melyet Abt József, a JKP köz-
ponti bizottságának instruktora írt és Kiss Ernő meg Samu Mihály nyom-
tatott Újvidéken. Péter húszéves, Józsi tizennyolc, Dezső pedig tizenhat esz-
tendő akkor. Mindhárman ifjúkommunisták, tudják, mi vár a letartózta-
tottakra. A kommunisták mindig a legnagyobb fokú együttérzést tanúsít-
tották elvtársaik sorsa iránt. Péter azonban nemcsak egyszerűen elvtárs,
hanem a három fivér közül az első, aki a mozgalommal megismerkedett,
aki őket is szocialista nevelésben részesítette — az e s z m é n y k é p, s
mindezen felül édestestvérük is, így a feltételezett verés nemcsak együtt-
érzést, nemcsak lelki, hanem valóságos fizikai fájdalmat okozott nekik.
Péter a párt futára volt, emberekkel érintkezett, több dologról hallott,
ezért nyilvánvalóan erősebb nyomásnak is vetik alá, mint másokat, akik
kevesebbet tudnak. Fivérei azonban — kommunisták lévén — szurkoltak
is neki, hogy tartsa minél keményebben magát az osztályellenesség előtt,
hisz a fájdalom ellenére büszkéek is voltak bátyjukra — nem kívánták
elveszíteni eszményképüket.

Hét hónapig tartó vizsgálati fogság után a május elsejei akció kö-
vetkeztében lebukott 73 újvidéki, péterrévei, adai, csantavéri, feketicsi és
topolyai kommunistát az újvidéki kerületi bíróság elé állították. A topo-
lyaiak heten voltak: Barna József, Lőrük Márton, Uglár Verona, Virág
János, Sörös Elek, Holovics Imre és Sinkovics Péter. Az újvidékiek között
volt a vajdasági munkásmozgalom később, 1941-ben kivégzett két mártírja,
Kiss Ernő és Samu Mihály, továbbá a nagy tekintélyű adai forradalmár
tanító, Cseh Károly, a szintén adai Sterbik Ferenc, Kelemen András, Balog
Gábor, a péterrévei Pece József, a csantavéri Blinka Ferenc, a feketicsi
Fekete István és mások. Samu Mihály (3 év), Kiss Ernő (2 év) után Barna
József kapott legnagyobb büntetést: egyévi börtönre ítélték. A többi topo-
lyait felmentették és szabadon engedték. Nem ítélték el őket, de amíg
bíróság elé jutottak, alaposan megismerkedhettek Sándor király zsan-
dáiraival.

A fogházban eltöltött idő nagy tapasztalatot jelentett Péter és ezzel
fivérei számára, amit aztán a mozgalom következő szakaszában igyekeztek
felhasználni. Mert az 1933-as bukás következményeként a helyi illegális
mozgalomban beállt stagnálási időszak végén a fiatal aktivistákra, így a
három Sinkovics fivérre is, komoly szerep várt. A párt központi bizottsá-
gának utasítása, hogy a kommunisták építsenek szilárd kapcsolatot a mun-
kástömegekkel, s e célból lépjenek be a reformista szociáldemokrata vezeté-
sége alatt álló URSSJ (Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije — Ju-
goszlávia Egyesült Munkás Szakszervezeti Szövetsége) helyi szervezeteibe

Péter lebukásának híre Örzse nénit lesújtotta, de az asszony nem hitt
abban, hogy fia sokáig benn marad. Anyai szíve fájt, de ezt nem mutatta
gyerekei előtt. Ha fájdalmában gondolt is rá, nem kívánta másik két fiát
eltántorítani a mozgalomtól. Túlságosan sokat hallgatta őket esténként,
amint a mozgalom kérdéseiről vitatkoznak, s maga is rejtegette az illegális
könyveket, nyomtatványokat. Igazat adott nekik, együtt érzett velük.
Érezte, tudta, hogy fiai veszélyes, de igaz úton járnak. Másfél évtizede
harcol a kenyéréért, gyerekei boldogulásáért. Mennyit dolgozott, küzdött
azért, hogy embert faragjon belőlük! Hitte, hogy ezt sikerül elérnie. Ge-
rinces emberekké váltak. Ha most arra akarná rávenni őket, hogy for-
dítsanak hátat annak, amiért tegnap az életüket is készek lettek volna
feláldozni, azzal eltávolítaná őket magától, megszűnne közöttük a bizalom.
Márpedig ezt legkevésbé kívánta.

Péter lebukása volt a próbakő a család számára. Ha ez a csapás meg-
töri, demoralizálja őket, ha most hátat fordítanak a mozgalomnak, esz-
ményeiknek, akkor saját maguk előtt is szégyelnieük kell majd magukat.

Ezt mindannyian érezték, éppen ezért igyekeztek a családot ért csapást elkötelezettségük várható következményének tekinteni. Olyasvalaminek, amit, ha lehet, el kell kerülni, de ha már megtörtént, akkor igyekezni kell hasznosítani a maguk és mások illegális tevékenységében, megalkuvás nélküli harcos arculatának kialakításában.

Amikor Péter végre hazajött, ismét felderült a családi otthon hangulata. Vége-hossza nem volt a kérdezősködésnek. Hogy s mint volt? Milyen a börtön belülről, a csendőrök... verték-e?

— Egy kicsit megporoltak! — nevetett Péter fanyarul, és olyan mozdatot tett, mintha bikacsök vagy rendőrbot lenne a kezében.

Az anyjuk örült a legjobban. Most már megnyugodott. Ezután majd átalussza az éjszakákat. Ha pedig mosolyog, akkor azt szíve szerint teszi, a belső érzések, sötét sejtelmek palástolása nélkül. Amikor a gyerekek kibeszélgették magukat, megjegyezte:

— Tanuljatok Péter esetéből!

Gyerekeinek eszébe sem jutott, hogy azt másként értelmezzék, mint ahogy azt egy kommunistának értelmeznie kell.

* * *

Életem nehéz pillanatát jelentette, amikor hazatértem után meglátogattam Örzse nénit, a Sinkovics fivérek édesanyját. Örült, amikor meglátott, de csakhamar görcsös sírás kerítette hatalmába, és egyre a háború viharával töle elszakított gyermekei nevét ismételte. Két fia még az év folyamán előkerült, de Józsi nem jött...

Bizony, Józsi, akárcsak Uglješa, Pali, Rado és Imre meg a többiek, a fasiszta megszállók agyfáért intézkedésével frontra hurcolt több száz bácskai kommunista, antifasiszta harcos, már sohasem tér vissza. Most már nélkülük kell élnünk, bármilyen nehéz feladatok elé állítson is az élet bennünket. Kísérje munkánkat kudarc vagy siker, róluk sohasem szabad megfeledkeznünk, mert ők — akárcsak a feldarabolt ország más vidékein küzdő partizánok, vagy a végső győzelem kivívásáért folyó harc utolsó rohamaiban részt vevő bátor önkénteseink — értünk éltek, e győzelem élharcosaiként értünk áldozták értékes életüket.

Örzse néni ma sem hiszi, hogy Józsi halott. Nyolc évtized batyujával a vállán, minden nap kinéz a mindig nyitva tartott kapun, s fáradt szemével kutatja a poros utcát. Vár, vár... Várja, hogy az ő szeretett fia egyszer megjelenik az utca végén, hogy betoppan, s ő karjaiba veheti fejét:

— Hol voltál ilyen sokáig? Nem gondolod, hogy kevés az idő, hogy mennem kell, s te már nem találsz itthon?...

Százsor próbáltam vigasztalni:

— Meg kell nyugodnia végre, Örzse néni, hisz vannak dolgok...

— Megnyugodni? Miért nyugodjak, amikor az én sorsom az, hogy várjak, csak várjak... Hisz gyerekeim ma sincsenek mellettem, egyedül élem életem... Amikor nagyon fáj az egyedüllét, az élet, bemegyek a szobába, odaállok Józsim fényképe elé, és elbeszélgetek vele szépen. Míról? Hm, mindenről. Rám mosolyog, mint mindig, most is ért engem, kilép a keretből, s velem jön a kertbe, melyet oly nagyon szeretett... Elmagyarázza, hogyan metszem termőre a szőlőtöskéket, a fákat, a virágokat. Hamar elkészülök ezzel is... Aztán leülünk ide a tornác lépcsőjére, és vigasztaljuk egymást. Várjuk együtt a Dezsőt, a Pétert, meg az Ilit... Azt a lányt, aki éppen olyan volt, mint ő: csendes, ragaszkodó és előrelátó... Amikor Józsim haláláról megjött az első hír, ő sem hitte el, hogy az igaz lehet... De azért nagyon megviselt bennünket. Ilit is, aki hamarosan beváltotta Kiskőrösön Józsinak tett ígéretét: Rózsival együtt átmentek Tito partizánjaihoz, a mieinkhez, ahová szegény fiam is készült... Nem jött vissza a lány sem. Nem, azóta se. Ki tudja, talán valahol egymásra találtak, és most együtt járják a nagyvilágot... Én meg csak várok, várom őket szüntelenül. Eh, egyszer, tudom, egyszer úgy is megunom, leteszem ezt a botot, és elmegyek utánuk...

Elnézem ezt az idős asszonyt, aki több mint öt évtizede aggódik fiai sorsáért. Eszembe jutnak azok az idők, amikor ez a ház volt az új eszméket valló topolyai fiatalok találkozóhelye, otthona. Emlékszem arra a kedves május elsejére, az utolsóra a háború kitörése előtt, amikor Őrzse néni mindannyiunk gomblyukába odatűzött egy-egy piros szegfűt, és ezt mondta:

— Nem azért kapjátok, hogy hivalkodjatok vele, hanem azért, hogy örüljeteK ennek a szép napnak, az életnek, hogy szeressétek egymást, mert látjátok, milyen nagy szomorúságban él ez az árva emberiség. ÜgyeljeteK tetteitekre, gyerekeim, vigyázzatok magatokra és egymásra!

— A kor akkor ezt így kívánta. Vajon eleget tettünk-e ennek a forrástiszta felhívásnak? Mindvégig segítettük és óvtuk egymást? Értjük-e, mit adott a ma, s mit hordoz méhében a holnap, az általunk egyengetett jövő? Maradéktalanul megvalósulnak-e a forradalom mártírjainak ezerszer megálmodott álmai? S akik megmaradtunk alkotó munkánkban, ma hivalkodás nélkül ki tudjuk-e fejezni az élet örömet? Szeretjük-e egymást a javunkra változott körülmények között, oly elvtársi ragaszkodással, mint a kkor életünk nehéz napjaiban, amikor az egész emberiség történelmének legszomorúbb sorsában élt? Mert ez a kor, az egek felé törő diadalmas ember kora — ha élne, Józsi is csak ezt mondaná —, most még nagyobb szolidaritásra, egymás őrzésére, szeretetére, megbecsülésére, közös javaink gyarapítására és e javak testvéri elosztására hív bennünket hazánkban és a nagyvilágban...

Szemem a múltba néz, s e krónikát jegyezve — mában élve — csupán felvetem a kérdést, megválaszolni azonban, jól tudom, csak a múlt és folyton megújuló élet képes.

Brindza Károly *Mondd el helyettem, elvtárs...* című munkájában (Forum, Újvidék, 1971.) eredetileg Sinkovics Józsefnek, a topolyai pártbizottság mártír halálát halt titkáranak életrajzát szándékozta feldolgozni, az írás azonban a munkásmozgalom helyi krónikájává terebélyesedett, s ezzel megváltozott jellege is. Ez a két fejezet a kézirat első változatának a könyvből kimaradt első és zárórésze.